

Jak se Tvoří Biblická Teologie

Třetí Lekce

Diachronní Vývoj ve
Starém Zákoně

thirdmill

Biblical Education. For the World. For Free.

© 2012 Third Millenium Ministries

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována v jakékoliv podobě za účelem zisku, s výjimkou stručných citací pro potřeby recenze, komentáře či akademických prací, bez písemného souhlasu vydavatele, Third Millennium Ministries, Inc., 316 Live Oaks Blvd., Casselberry, Florida 32707.

Pokud není uvedeno jinak, veškeré biblické citace jsou z Českého studijního překladu. Copyright © 2009 Křesťanská misijní společnost. Použito se svolením KMS.

O THIRD MILLENNIUM MINISTRIES

Nezisková evangelikální křesťanská služba Třetí milénium byla založena v roce 1997 a klade si za cíl poskytovat:

Biblické vzdělávání celému světu zdarma.

Naší touhou je nabídnout křesťanské vzdělání stovkám tisíců pastorů a křesťanských vedoucích po celém světě, kterým se ke službě nedostává potřebného výcviku. Tohoto cíle dosahujeme produkcí a globálním šířením bezkonkurenčního multimediálního seminárního kurikula (vzdělávacího programu) v angličtině, arabštině, mandarínu (čínštině), ruštině a španělštině. Naši partneři také v současnosti překládají naše kurikulum do více než padesáti dalších jazyků. Kurikulum se skládá z graficky řízeného videa, tištěných materiálů a internetových zdrojů. Je upraveno k použití školami, skupinami i jednotlivci, jak online, tak i ve vzdělávacích komunitách.

Během let jsme vyvinuli vysoce efektivní metodu produkce oceňovaných multimediálních lekcí nejlepšího obsahu a kvality. Naši lektori a editoři jsou učitelé s teologickým vzděláním; naši překladatelé jsou teologicky zdatní rodilí mluvčí svých cílových jazyků; naše lekce obsahují podněty stovek respektovaných profesorů seminářů a pastorů z celého světa. Nadto naši grafikové, ilustrátoři a výrobci se drží nejvyšších produkčních standardů a používají k tomu nejmodernější vybavení a techniku.

Abychom dosáhli svých distribučních cílů, vytvořilo Třetí milénium strategické partnerství s církvemi, semináři, biblickými školami, misionáři, křesťanskými vysílacími společnostmi a poskytovateli satelitní televize a dalšími organizacemi.

Tyto vztahy již vedly k distribuci bezpočtu video lekcí domorodým vedoucím, pastorům i studentům seminářů. Naše webové stránky také slouží jako distribuční kanály a poskytují další materiály k doplnění našich lekcí, včetně materiálů o tom, jak založit vlastní vzdělávací komunitu.

Organizace Třetí milénium je IRS uznána jako korporace 501 (c) (3). Závisíme na štědrých, daňově uznatelných příspěvcích církví, nadací, podniků i jednotlivců. Další informace i možnost podpory jsou na www.thirdmill.org

Obsah

I. Úvod	1
II. Orientace.....	2
A. Diachronní	2
1. Kontrast	2
2. Vzájemná závislost	2
B. Vývoj	3
1. Boží záměry	3
2. Boží působení	4
C. Příklad	5
III. Vývoj mezi epochami.....	7
A. Rozmanitost důrazů	7
1. Univerzální smlouvy	7
2. Národní smlouvy	8
3. Nová smlouva	9
B. Organická jednota	10
1. Administrace království	11
2. Trvalá autorita	11
3. Rozšířená aplikace	12
IV. Vývoj témat.....	13
A. Tradiční témata	14
B. Typologie	15
1. Definice	15
2. Rysy	16
3. Identifikace	20
V. Závěr	23

Jak se Tvoří Biblická Teologie

Třetí Lekce

Diachronní vývoj ve Starém Zákoně

ÚVOD

V mé vlasti je oblíbená hra, které říkáme „Kdo je tohle batole?“ Hostitel nechá kolovat staré fotografie dospělých hostů, pořízené v době, kdy sotva začali chodit, a každý hádá, který obrázek patří které osobě. Je běžné, že alespoň některé fotografie budou rozpoznány správně. Žádný dospělý nevypadá zcela stejně, jak když byli tak malí, ale často některé obličejové rysy – tvar očí, zářivý úsměv – jsou pořád dost podobné, takže dokážeme říct, které batole vyrostlo ve kterého dospělého.

Něco podobného platí i o Starém Zákoně. Starý Zákon pokrývá tisíce let, během nichž se teologie docela změnila. Teologie ve svých zralejších stadiích ke konci není zcela stejná jako teologie ve svých ranějších, mladších fázích. Nicméně když se díváme pozorněji, dokážeme rozeznat, že Starý Zákon ve skutečnosti reprezentuje stejnou víru, která s průběhem času rostla.

Toto je třetí lekce v našem cyklu *Jak se tvoří biblická teologie*. Nazvali jsme ji „Diachronní vývoj ve Starém Zákoně“. V této lekci uvidíme, že biblická teologie se zajímá o to, jak se starozákonní teologie vyvíjela v průběhu času.

V naší předchozí lekci jsme viděli, že křesťané k porozumění Písmu používají tři hlavní strategie: literární analýzu, pohled na Bibli jako na literární portrét, namalovaný za účelem přenosu určitých perspektiv; tematickou analýzu, pohled na Bibli jako na zrcadlo, odrážející tradiční nebo i současné otázky; a historickou analýzu, pohled na Bibli jako okno k historickým událostem, o kterých vypovídá. Také jsme viděli, že biblická teologie se soustředí primárně na historickou analýzu Písma a hledá zejména způsoby, jakými se Bůh podílel na historických událostech, zaznamenaných v Bibli. Z toho důvodu jsme definovali disciplínu biblické teologie takto:

Biblická teologie je teologická reflexe založená na historické analýze Božích skutků v Písmu.

Biblická teologie se zaměřuje na biblické záznamy Boží účasti na historii a čerpá z nich inference pro křesťanskou teologii.

V předchozí lekci jsme viděli, jak bibličtí teologové vytvářejí „synchronní syntézy“ starozákonní teologie tím, že považují historická období za synchronní časové jednotky, a tím, že v nich rozpoznávají teologické struktury jako výsledek interakce zjevení skutkem a slovem. V této lekci obrátíme pozornost k druhému hlavnímu zájmu, který bibličtí teologové ve starozákonní teologii sledují, a sice „diachronní vývoj“ neboli růst teologických struktur v průběhu času.

Při rozboru tohoto předmětu se dotkneme tří hlavních oblastí. Zaprvé získáme základní orientaci v diachronickém vývoji. Zadruhé se podíváme, jak došlo k epochálním proměnám mezi hlavními historickými obdobími neboli epochami. A zatřetí uvidíme, jak se s průběhem času v Starém Zákoně rozvinula určitá konkrétní témata. Začněme se základní orientací v diachronním vývoji.

ORIENTACE

Ideu diachronního vývoje nejlépe představíme rozbořením každého z těchto výrazů. Nejprve se podíváme na termín „diachronní“. Potom si objasníme, co myslíme pojmem „vývoj“. A nakonec si ukážeme biblický příklad posouzení diachronního vývoje ve Starém Zákoně. Nejprve se tedy podívejme na termín „diachronní“.

DIACHRONNÍ

Slovo „diachronní“ je odvozeno od dvou řeckých slov: předložky *dia*, což často znamená „skrz“, „skrze“; a substantiva *chronos*, což znamená „čas“. Diachronie se zabývá plynutím času. V případě biblické teologie termín „diachronní“ ukazuje na způsoby, jakými se teologie Starého Zákonu měnila či vyvíjela v průběhu času.

Pomůže nám ukázat si, jak se diachronní přístup ke Starému Zákonu vztahuje k synchronní syntéze, o které jsme hovořili v předchozí lekci. Na jednu stranu uvidíme, jak stojí v kontrastu s ní. Na druhou stranu také uvidíme vzájemnou závislost mezi diachronním a synchronním přístupem. Nejprve uvažme kontrast mezi nimi.

Kontrast

Vzpomínáme si, že synchronní syntézu Starého Zákonu jsme přirovnávali k rozboru jednotlivých scén ve filmu, k pozorování relativně koherentních segmentů filmu jeden po druhém. Synchronní syntéza se zaměřuje na teologické struktury, které se objevují v rámci určitého období biblické historie. Co Bůh zjevil v této době? V kontrastu s tím nahlížet na Starý Zákon diachronně je jako sledovat celkovou dějovou linii filmu, jak se mění scénu od scény. Znamená to soustředit se na to, jak film odvíjí své drama od začátku do konce. Diachronní přístup k Bibli se zaměřuje na to, jak se teologické struktury proměňují s průběhem času. Jak se Boží zjevení vyvíjelo s posunem dějin?

Uvažme relativně krátký časový úsek vyvedení Izraele z Egypta v knize Exodus 1:1–19:1. Synchronní pohled na toto období bude klást otázky jako: „Co Bůh vykonal v tomto období jako celku?“ „Jaké druhy teologických struktur v této době vznikly?“ Diachronní přístup naproti tomu více zajímá, k jakým změnám v teologických strukturách došlo. Vznáší otázky jako: „Jaké změny v teologii se objevily, když Bůh jednal a mluvil v této době různými způsoby?“ „K jakému teologickému vývoji došlo od Mojžíšova raného dětství až po jeho povolání u hořícího keře?“ „Jak Boží zjevení v hořícím keři anticipovalo Mojžíšovo dílo v Egyptě?“ Tyto a mnoho podobných otázek nabydou ústřední důležitosti v diachronním přístupu k této části Starého Zákonu.

Vzájemná závislost

Jakkoliv se přístupy diachronní a synchronní od sebe liší, jsou také vzájemně velmi závislé. Ve skutečnosti se daleko nedostaneme s žádným z nich bez toho druhého.

Z toho důvodu bibličtí teologové při práci s Písmem neustále oscilují mezi synchronním a diachronním přístupem

Jen uvažme, jak sami musíme alternovat mezi synchronním a diachronním přístupem, kdykoliv se snažíme rozšířit svůj pohled z kratšího období na delší. Musíme začít diachronní analýzou i před sebekratší synchronní syntézou. Musíme rozumět teologickým změnám diachronně, abychom mohli sumarizovat, k čemu v určitém období došlo.

A když zkoumáme delší časové období, naše diachronní analýza závisí na synchronní syntéze. Nejprve provedeme synchronní syntézu kratších období, a pak sledujeme, jak se teologické struktury proměňovaly mezi těmito krátkými úseky. Jakmile rozumíme těmto delším časovým obdobím diachronně, můžeme je syntetizovat jako celek. Toto přeskokování z jednoho přístupu na druhý pokračuje, dokud neobsáhne plné délky biblického zjevení.

Jakkoliv se mohou přístupy synchronní a diachronní lišit, nesmíme nikdy zapomínat, že jedna strategie nemůže zůstat osamocena bez opory ve druhé. Není to tak, že by jeden přístup byl důležitější či primárnější než ten druhý. Synchronní i diachronní přístup je nezbytný, jestli chceme starozákonní teologii rozumět správně.

Když rozumíme základní představě o diachronním přístupu ke Starému Zákonu, měli bychom objasnit, co myslíme diachronním vývojem.

VÝVOJ

Používáme termín „vývoj“ místo obyčejných diachronních změn, abychom zdůraznili dvě hlavní myšlenky: Zaprvé, změny v teologických strukturách Starého Zákonu vždy směřují k naplnění Božích záměrů v dějinách. A zadruhé, hovoříme o vývoji, protože teologické změny se vyskytují jen skrze Boží nadpřirozené zásahy do historie. Zastavme se nejprve u Božích záměrů za každou změnou v teologii Starého Zákonu.

Boží záměry

Písmo od první strany do poslední potvrzuje, že všechno v dějinách včetně posunů v teologii vždy naplňuje Boží neochvějně záměry se stvořením. Izajáš 46:10 odráží pohled, běžný v celém Starém Zákoně. Čtete tam tato slova:

**Od počátku oznamuji budoucnost
a od dávnověku, co se ještě nestalo.
Říkám: Můj plán se naplní
a každé své přání vykonám (Izajáš 46:10).**

Tato a mnoho dalších pasáží odhaluje běžný starozákonní názor, že historie se vždy drží Bohem určeného kurzu a vždy dosahuje cílů, které pro ni Bůh vytyčil. Boží cíle pro historii existují nejen jako široké, dlouhodobé cíle, ale také jako konkrétní krátkodobé cíle. Například Bůh měl konkrétní krátkodobé důvody, proč vyvýšit Davida za krále nad

Izraelem; chtěl sjednotit lid Izraele založením permanentní dynastie a hlavního města. V průběhu každého časového rámce se teologický vývoj odehrával tak, že naplňoval Boží krátkodobé záměry.

Ale jak jsme již v tomto cyklu viděli, Bůh má pro historii také všezahrnující záměr se svým královstvím. Od samého začátku bylo jeho záměrem být oslaven rozšířením nebeského království na celou zemi působení jeho obrazu; a tento plán všechny Boží záměry sjednocuje. Například přestože Davidovo království mělo v Božím plánu s Izraelem své bezprostřední účely, byl to zároveň jeden krok vstříc většímu cíli rozšíření Božího království až do všech konců země. Věčné trvání Davidovy dynastie připravilo půdu pro příchod Krista, dokonale věrného syna Davidova, který připraví zemi pro slavnou přítomnost Otce. Bůh na počátku rozběhl historii s tímto monumentálním cílem na mysli a každá událost v historii k němu neomylně směřuje.

Posuny ve starozákonní teologii nejsou nahodilé ani bezcílné. Jsou velice záměrné. Neochvějně vedly ke krátkodobým cílům, stejně jako k naplnění Božích plánů se svým královstvím. Když víme, že teologické změny ve Starém Zákoně posouvaly historii směrem k Božím cílům, musíme dodat, že tento vývoj se vždy vyskytoval v návaznosti na Boží zázračné zásahy do historie.

Boží působení

Když nezkoumáme detaily příliš zblízka, vývoj starozákonní teologie nám může připadat jako silnice z dálky či z výšky. Když si udržíme vzdálenost od detailů, cesta teologických změn nám může připadat plynulá a přímá. Ale když se podíváme zblízka, poznáme, že cesta Starého Zákona je ve skutečnosti plná prudkých vzestupů i strmých propadů, ostrých zatáček doleva i doprava. Tyto náhlé posuny jsou způsobeny Boží intervencí, Jeho zásahy do stvoření.

Není pochyb o tom, že některá Boží zjevení byla spojena s historickými okolnostmi, způsobem, jaký nás nepřekvapuje. Například Bůh přikázal Mojžíšovi, aby zhotovil přenosný stánek setkávání, protože Izraelité potřebovali Boha uctívat, zatímco cestovali do Země Zaslíbené. Zároveň se nám některé teologické posuny jeví jako nahodilé nebo přinejmenším zatím nevysvětlitelné. Jediné vysvětlení, o které se můžeme opřít, je to, že Bůh si přál, aby k takovým změnám došlo.

Vezměme si kupříkladu ceremoniální praktiky, které Bůh ve Starém Zákoně od Izraele vyžadoval. Bůh nařídil mnoho praktik, aby svůj lid učinil svatým. Je překvapivé, že některé aspekty těchto ceremoniálních zákonů vypadají jako známky svatosti právě proto, že stojí v ostrém kontrastu vůči jiným kulturám, včetně Kenaanských kultur, obklopující Izrael. Avšak jiné známky svatosti jsou velmi podobné praktikám ostatních kultur včetně Kenaanců. Ve výsledku je to tak, že někdy Bůh přikázal Izraelitům, aby se odlišovali, a jindy aby dělali věci velmi podobně jako jejich sousedi. Proč bylo Boží zjevení takové? Jaké jsou důvody k takovým rozdílům ve zjevení? Ačkoliv můžeme mít jakési střípky porozumění, vposledku si musíme připustit, že vlastně nevíme proč. Jediné co víme s jistotou, je to, že Bůh určil, že zjevení se bude ubírat těmito cestami.

Třetí typ teologického vývoje nastával, když Bůh reagoval na rozhodování lidských bytostí a dalších stvoření se svobodnou vůlí. Například dějiny Izraele jsou prošpikovány lidským selháním, které Boha vedlo ke zjevení, nesoucímu konkrétní

teologický vývoj. Abychom zmínili alespoň hrstku: Bůh první generaci po Exodu nabídl vlastnictví Země Zaslíbené, ale jejich nevěra vedla k jejich odmítnutí. Boží proroci nabízeli Izraeli příležitost k pokání, aby se vyhnuli trestu, ale trvalá vzpoura Izraelitů přiměla Boha, aby je poslal do vyhnanství. Ovšemže žádné z těchto lidských změn se nevymkla Boží svrchované kontrole. A přesto, viděno z lidského hlediska, mnohý teologický vývoj v Písmu závisí na rozhodnutí lidí nebo jiných stvoření se svobodnou vůlí.

I když oprávněně hovoříme o změnách ve starozákonní teologii jako o vývoji, protože naplňují Boží záměry, nesmíme také zapomínat, jak složitý tento vývoj byl. Bůh se zjevil svými skutky a slovy mnoha různými způsoby. A proto i vývoj starozákonní teologie nastává velmi rozmanitě.

Nyní se podíváme na biblický příklad autorů a postav v Bibli, které s Písmem zacházely diachronně. Pro naše účely postačí uvést jeden příklad, který bude ilustrovat i legitimizeovat náš zájem o diachronní vývoj.

PŘÍKLAD

V Matoušovi 19:3 někteří farizeové pokoušeli Ježíše otázkou:

Je dovoleno, aby člověk propustil svou ženu z jakéhokoliv důvodu? (Matouš 19:3).

Tato otázka byla v Ježíšově době předmětem žhavých debat mezi rabínskými školami. Rozdíly mezi nimi vyplývaly z rozdílné interpretace Mojžíšova učení v Deuteronomiu. Poslyšme, co Mojžíš napsal v knize Deuteronomium 24:1:

Jestliže si muž vezme ženu, ale pak se stane, že nenalezne milost v jeho očích, protože u ní našel nějakou hanebnost, napíše jí rozlukový lístek (Deuteronomium 24:1).

V Ježíšových dnech panovala kontroverze ohledně fráze „nějaká hanebnost“. Někteří rabíni věřili, že tento výraz opravňoval prakticky k čemukoliv, co se mohlo manželovi znelíbit, kdežto jiní rabíni to interpretovali jako vysloveně sexuální nemorálnost. Poslechněme si, jak Ježíš odpověděl farizeům v Matoušovi 19:4–6:

Nečetli jste, že ...od počátku Stvořitel je „učinil je jako muže a ženu?“ A řekl: „Proto člověk opustí otce i matku a přilne ke své ženě a ti dva budou jedno tělo, takže již nejsou dva, ale jedno tělo.“ Co tedy Bůh spojil, ať člověk neodděluje! (Matouš 19:4–6).

Aby Ježíš odpověděl farizeům na jejich otázku, podal stručné synchronní shrnutí manželství na základě prvních kapitol Genesis.

Všimněme si, že Ježíš obrací pozornost k řadě konkrétních rysů důležitých teologických struktur „od počátku“, předtím, než hřích narušil stvořený řád. V odkazu na

1:27 poznamenal, že Bůh stvořil lidstvo jako „muže a ženu“. Citací z Genesis 2:24 zase připomněl, že „Proto člověk opustí otce i matku a přilne ke své ženě a ti dva budou jedno tělo, takže již nejsou dva, ale jedno tělo.“ Nakonec vyvodil závěr, „Co tedy Bůh spojil, ať člověk neodděluje.“ Nařízení původního stvoření znamenalo, že muž a žena, kteří spolu uzavřou manželství, se stanou jedním tělem.

Poté, co Ježíš popsal teologickou perspektivu na manželství v době stvoření, farizeové vznesli explicitní otázku na Deuteronomium 24. Poslechněme si, co řekli v Matoušovi 19:7:

Proč tedy Mojžíš nařídil dát ženě rozlukový lístek a propustit ji? (Matouš 19:3).

V souladu s vírou prvního století Ježíš i farizeové věděli, že Mojžíšovo učení o bylo v harmonii s teologickou strukturou, kterou Bůh nařídil na počátku. Takže jak Ježíš obhájí, co právě řekl, ve světle toho, co Mojžíš napsal o rozvodu?

Ježíš na to odpověděl poukazem na významný diachronní vývoj, teologickou změnu, ke které došlo mezi stvořením a Mojžíšem. V Matoušovi 19:8 řekl:

Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propouštět vaše ženy, od počátku však tomu tak nebylo (Matouš 19:8).

Zde si Ježíš všimá, že než Mojžíš vydal zákon, Bůh reagoval na lidský hřích posunem teologie manželství určitým směrem. Diachronním pohledem na Písmo porovnal Mojžíšovu dobu s Adamovou slovy „od počátku však tomu tak nebylo“, přičemž vzal na vědomí, že za Mojžíše srdce Izraelitů ztvrdla.

A tak Ježíš došel k závěru, že Bůh odpověděl na lidské podmínky připuštěním rozvodu z určitých důvodů, přestože to nebyl Boží ideál. Zákon Deuteronomia 24 byl Boží byl tolerantní předpis v reakci na tvrdost srdce Izraelitů.

Ježíšovo diachronní hodnocení manželství a rozvodu ho vedlo k vysoce restriktivnímu pohledu na oprávnění k rozvodu. Jak čteme v Matoušovi 19:9:

Pravím vám, že kdo by propustil svou ženu, pokud by to nebylo na základě smilstva, a oženil se s jinou, cizoloží (Matouš 19:9).

Takže vidíme, že Ježíš chápal manželství a rozvod ve světle diachronního vývoje ve starozákonní teologii. Zpočátku byl rozvod nemyslitelný. Později, když hřích zatvrdil srdce Božího lidu, rozvod byl připuštěn, byť neschvalován. V tomto případě to byla změna v lidském stavu, která způsobila změnu ve starozákonní teologii. Způsob, jakým zde Ježíš používal Starý Zákon, demonstruje, že analyzovat starozákonní teologii diachronně je legitimní a důležitý postup i pro nás dnes.

Když jsme se seznámili se základní orientací v diachronním přístupu ke Starému Zákonu, můžeme přikročit k druhému hlavnímu tématu: k teologickým proměnám, vymezujícím epochy.

PROMĚNY, VYMEZUJÍCÍ EPOCHY

Představme si, že se chystáme příteli napsat dopis o uplynulém roce svého života. Jedna strategie by mohla spočívat v tom, že vylíšíme, jak se důležité momenty v naše životě sešly, tak, že rozdrobíme celý rok do odlišitelných období. Například bychom mohli popsat, jak se náš rodinný život, život v církvi, ba dokonce i vnitřní duchovní prožívání měnilo každý měsíc v roce. Odstavce takového dopisu by mohly začínat nějak jako: „Toto se stalo v lednu;“, „Tohle se přihodilo v únoru“ atd.

Bibličtí teologové často zachycují vývoj starozákonní teologie velmi podobně, důrazem na způsoby, kterými Boží zjevení rozděluje historii do velkých úseků čili epoch.

Při rozboru proměn, vymezuujících epochy ve starozákonní teologii, se dotkneme dvou věcí: Nejprve se podíváme na rozmanitost důrazů v různých epochách ve Starém Zákoně. A pak si přiblížíme organickou teologickou jednotu mezi nimi. Nejprve se tedy podívejme, jak se Starý Zákon dělí na epochy s jejich konkrétními teologickými důrazy.

ROZMANITOST DŮRAZŮ

Je spousta způsobů, jak dějiny Starého Zákonu rozdělit do hlavních teologických období. Mohli bychom se soustředit na geografické rozdělení; mohli bychom Starý Zákon rozdělit podle literárních předělů. V této lekci však budeme ilustrovat proměny epoch návratem k důležitému rysu Starého Zákonu, který jsme již v předchozích lekcích tohoto cyklu zmínili: k vlivu Božích smluv.

Jak jsme viděli v předchozí lekci, Starý Zákon charakterizuje každý vztah mezi Bohem a lidmi ve smyslu trojí smluvních dynamiky: projevu Boží benevolence, nutnosti lidské loajality k Bohu a důsledků požehnání za poslušnost a prokletí za neposlušnost. Tato smluvní dynamika zůstává stejná napříč celým Starým Zákonem. Takže se hodí k uspořádání mnoha teologických struktur, které se ve starozákonní historii vyskytují.

Ale starý Zákon nebyl jenom smlouvou v tomto obecném smyslu. Bůh uzavřel velké smlouvy s odlišnými teologickými důrazy celkem šestkrát: smlouvu s Adamem, Noemem, Abrahamem, Mojžíšem, Davidem a Novou Smlouvou. Pro účely této lekce postačí podat stručný přehled teologických důrazů každé z těchto velkých smluv.

Šest Starozákonních smluv spadá do tří hlavních kategorií. Zaprvé jsou to univerzální smlouvy s Adamem a Noemem. Zadruhé jsou to národní smlouvy s Abrahamem, Mojžíšem a Davidem. A zatřetí Nová Smlouva, předpověděná starozákonními proroky. Podívejme se na tyto tři skupiny a začněme univerzálními smlouvami.

Univerzální smlouvy

Smlouvám s Adamem a Noemem říkáme „univerzální“, protože jsou uzavřeny mezi Bohem a celým lidstvem. Takže teologické struktury těchto smluv nám říkají mnoho o vztahu mezi Bohem a všemi lidmi.

Smlouva s Adamem odkazuje na řízení vztahů mezi lidmi a Bohem, ustanovených

v prvních kapitolách Genesis. Ačkoliv hebrejský výraz *berit*, který se běžně překládá jako „smlouva“, se v prvních třech kapitolách Genesis nevyskytuje, v jiných cyklech jsme viděli, že je dostatek přesvědčivých důkazů pro chápání Božího vztahu s Adamem jako smlouvu nebo přinejmenším jako dohodu velmi připomínající smlouvu.

Bylo to první ustanovení Boží smlouvy vůbec, takže její teologické důrazy jsou pro celé Písmo natolik základní, že ji můžeme nazvat „smlouva základů“. Každá teologická struktura, zjevená od Adama po Noema byla hluboce ovlivněna důrazy Adamovy smlouvy. Všechny podtrhovaly Boží benevolenci před hříchem umístěním člověka v zahradě, i Boží milosrdenství po hříchu zaslíbením konečného vítězství člověka nad zlem. Vztah mezi Adamem a Bohem také zdůrazňoval zodpovědnost všech lidí k věrné službě svému Stvořiteli. A nadto ještě tyto kapitoly Genesis ilustrují následná požehnání a prokletí, která dopadnou na lidské bytosti, podle toho, zda se rozhodnou poslouchat či neposlouchat Boží pokyny.

Druhá univerzální smlouva je s Noemem. Tato smlouva je explicitně zmíněna v Genesis 6 a 9. Ve smlouvě s Noemem vzal Bůh do úvahy lidskou inklinaci ke hříchu a rozšířil svou trpělivost vůči nám zajištěním přírodní stability. Z toho důvodu můžeme o této smlouvě hovořit jako o „smlouvě stability“. Bůh řekl v Genesis 8:21–22:

Již nikdy neprokleji zemi kvůli člověku, protože zaměření lidského srdce je od jeho mládí zlé, a už nikdy nepobiji všechno živé tak, jak jsem učinil. Po všechny dny země nikdy nepřestane setba ani žně, chlad ani žár, léto ani zima, den ani noc. (Genesis 8:21–22).

Jak říká verš 21., Bůh věděl, že „zaměření lidského srdce je od jeho mládí zlé“, a proto v odpověď na lidskou vytrvalou hříšnost zavedl dlouhodobou strategii rozšíření milosti nového přírodního řádu pro všechny, aby tak vykoupené lidstvo mohlo uskutečnit jeho záměry. Bůh to učinil zavedením bezpečných a předvídatelných přírodních podmínek, ve kterých můžeme klopýtnout a znovu povstat v jeho službách.

Záměr dynamiky Noemovy smlouvy charakterizoval každé Boží zjevení od Noema po Abrahama. Každá lidská interakce v tomto období byla hluboce ovlivněna Boží benevolencí dlouhodobé stability v přírodě, univerzálním požadavkem loajality vůči Bohu a Jeho záměrům s celým lidstvem i konkrétními způsoby, jakými lidé čelili důsledkům požehnání a prokletí, jak utvářeli různé národy a rozšiřovali je po celé zemi.

Národní smlouvy

Po univerzálních smlouvách Bůh uzavřel národní smlouvy s vybranými lidmi Izraele; to byly smlouvy s Abrahamem, Mojžíšem a Davidem. V těchto fázích dějin Bůh zúžil svou pozornost zejména na jednu etnickou skupinu a za národ, který má vést ostatní národy ke službě Bohu, ustanovil Izrael.

Explicitní odkazy k Abrahamově smlouvě máme v Genesis 15 a 17. Smlouva s Abrahamem vyzdvihovala zaslíbení početního nárůstu Izraele a vlastnictví Země Zaslíbené, odkud měl Izrael rozšířit Boží požehnání do celého světa. Z toho důvodu můžeme Abrahamově smlouvě říkat „smlouva slíbení“.

Kdykoliv zkoumáme časový rozsah mezi Abrahamem a Mojžíšem, zjišťujeme, že

důrazy Boží smlouvy s Abrahamem charakterizovaly celé toto období. Boží speciální benevolence vůči Abrahamovi a jeho potomkům, jeho konkretizované požadavky věrnosti, očekávané od patriarchů, jakož i příklady požehnání a prokletí pro Izraelovy praotce se objevují opakovaně.

Smlouvu s Mojžíšem Bůh uzavřel, když je přivedl k hoře Sinaj. Primární záznam Božáí smlouvy s Izraelem skrze Mojžíše je v knize Exodus 19–24. Tyto kapitoly zdůrazňují, jak Bůh shromáždil dvanáct kmenů Izraele a vytvořil z nich politicky sjednocený národ tím, že jim dal Desatero Příkladání a Knihu smlouvy. A proto můžeme smlouvu s Mojžíšem nazvat „smlouvou zákona“.

Teologické struktury zjevené v době mezi Mojžíšem a Davidem vyly hluboce ovlivněny důrazy Mojžíšovy smlouvy s Bohem. Zákon byl předložen coby projev Boží benevolence vůči Izraeli. Zákon specifikoval způsoby, kterými měl Izrael projevovat svou věrnost Bohu. A konkrétní důsledky požehnání a prokletí se projevíly už v nejranější národní historii v souladu s Mojžíšovým zákonem.

Později, když se Izrael vzmohl a stal se plnohodnotným impériem pod vládou krále Davida, Bůh uzavřel smlouvu i s Davidem. Nevíme, kdy přesně Bůh s Davidem formálně smlouvu uzavřel, ale 2 Samuelova 7, 1 Paralipomenon 17, Žalm 89 a Žalm 132 tlumočí její základní obsah. Davidova smlouva zdůrazňovala království v Izraeli. Přesněji, zaslíbila trvalost Davidovy královské linie, Jeruzalém jako hlavní město Izraele a bohoslužbu v chrámu. Ačkoliv jednotliví Davidovi potomci budou trpět, pokud se odvrátí od Boha, vyvolení Davidovy rodiny jakožto izraelské imperiální dynastie Bůh nikdy nevezme zpátky. Z toho důvodu můžeme Davidovu smlouvu označit za „smlouvu království“.

Dynamika Davidovy královské smlouvy hluboce ovlivňovala teologické struktury od Davidových dnů až do konce Starého Zákonu. Skrze dům Davidův Bůh projevil Izraeli laskavost bezpočtem způsobů. Vyžadoval lojalitu od Davidovských králů stejně jako od národa pod jejich autoritou. A důsledky požehnání a prokletí pro Izrael, ba i pro další národy, byly přímo či nepřímo spjaty s královskou linií Davidovou.

S důrazem na univerzální a národní smlouvy na paměti teď můžeme přistoupit k Nové Smlouvě, k poslední z velkých smluv, zmíněných ve Starém Zákoně.

Nová smlouva

V pozdní historii Starého Zákonu izraelští proroci očekávali odvezení Izraele do vyhnanství. Ale také hovořili o smlouvě, která bude uzavřena po skončení exilu. V této vyhlášené době bude Izrael činit pokání ze svých hříchů a Bůh přivede dějiny k jejich závěrečnému klimatickému stadiu. A spolu s tímto požehnáním proroci předpovídali, že Bůh uzavře se svým lidem poslední smlouvu. Tato klimatická smlouva je v Bibli zmíněna na mnoha místech, ale poslechněme si, jak Jeremiáš 31:31 mluví přímo o nové smlouvě.

Hle, přicházejí dny, je Hospodinův výrok, kdy uzavřu s domem izraelským i s domem judským novou smlouvu. (Jeremiáš 31:31).

Tato nová smlouva měla Boží lid vést poté, co Bůh naplní svá zaslíbení, že

přivede svůj lid zpátky z vyhnanství a rozšíří své království po celé zemi. Z toho důvodu můžeme o nové smlouvě hovořit jako o „smlouvě naplnění“.

V dalších lekcích se této nové smlouvě budeme věnovat podrobněji. Takže zde jen shrneme, jak se tato smlouva rozvíjí. Nový Zákon nám říká, že tento věk naplnění byl inaugurován při Kristově prvním příchodu. Jeho dílo vykoupení na kříži, vítězství jeho vzkříšení, jeho nanebevzetí, vylití Ducha Svatého a služba apoštolů — všechny tyto události zahájily novou epochu v biblické historii. V našich dnech zažíváme trvání nové smlouvy, jak se víra v Krista šíří až do končin země zvěstováním evangelia. A dovršení nové smlouvy nastane, až se Ježíš vrátí a učiní všechny věci nové.

Nová smlouva charakterizuje každou konkrétní teologickou strukturu od Kristova prvního příchodu až do jeho slavného návratu. Boží benevolence v této fázi historie byla větší než kdy dříve, jak působil skrze Krista, vylitím Ducha svatého a službou apoštolů. Zjevení Nového Zákona nám rovněž připomínají bezpočet způsobů, jakými se nám dostává Boží benevolence dnes, ale až se Kristus vrátí, obdržíme z jeho laskavé ruky plně dědictví nového nebe a nové země.

Kromě toho novozákonní záznam Ježíšova života na této zemi zdůrazňuje, že loajalita ke Kristu byla vyžadována ode všech lidí. Byla to pravda v jeho dnech a je to pořád pravda i dnes. A Nový Zákon vysvětluje, že až se Kristus vrátí, všichni se mu pokloníme ve svaté loajalitě.

Novozákonní zjevení také ukazuje požehnání a prokletí Nové Smlouvy. Zaznamenává kolosální důsledky rozhodnutí těch, kdo při inauguraci Kristova království přišli do styku s Kristem a apoštoly. Konkretizuje způsoby, jakými dnes musíme zvažovat důsledky poslušnosti a neposlušnosti. A samozřejmě, novozákonní vize Kristova návratu zahrnuje smluvní důsledky konečného, věčného soudu a odměny.

Takže vidíme šest hlavních Božích smluv, které prostupují teologií svých dob, kdy byly zjeveny, do té míry, že nám poskytují porozumění různým důrazům hlavních historických epoch ve Starém Zákoně. Adamova smlouva představovala dobu základů; Noemova smlouva zahájila věk stability; Abrahamova smlouva znamenala mnohá zaslíbení pro Izrael; Mojžíšova smlouva přinesla Boží zákon; Davidova smlouva zdůrazňovala království a Nová smlouva přivedla všechny dřívější smlouvy k jejich ultimátnímu naplnění.

ORGANICKÁ JEDNOTA

Přes rozdíly v důrazech jednotlivých smluvních epoch můžeme také hovořit o organické jednotě teologie těchto období. Epochy ve starozákonní historii se od sebe navzájem tak docela nelišily. Spíše vyhadují vzájemnou jednotu, podobně jako různé fáze růstu živého organismu.

Abychom této organické jednotě lépe porozuměli, prozkoumáme tři aspekty vztahu mezi různými smluvními věky. Zaprvé si všimneme jednoty starozákonních smluv coby způsobu řízení Božího království. Zadruhé se podíváme na autoritu, s jakou dřívější smlouvy ovlivňují ty pozdější. A zatřetí budeme hovořit o nutnosti aplikace dřívějších smluv pro pozdější. Zaprvé se tedy podívejme na jednotu Božích smluv coby administrace jeho království.

Administrace Království

Velké Boží smlouvy v Písmu slouží jako hlavní způsoby, kterými Bůh spravoval své království v průběhu jeho různých historických fází. Jak se starozákonní historie posouvala ke svému cíli šířit Boží království po celém světě, Bůh uzavíral různé smlouvy, kterými vedl život ve svém království konkrétními způsoby v konkrétních dobách. Ale všechny starozákonní smlouvy měly stejný konečný cíl: rozšířit Boží slavné království po celé zemi.

Tato administrativní funkce smluv nás vede k očekávání vysoké míry jednoty mezi nimi. Nebyly to oddělené programy, které by se navzájem ignorovaly nebo si dokonce protirečily. Byly spolu neoddělitelně spojeny Božím královstvím coby svým jednotícím cílem. Ve skutečnosti i pořadí, ve kterém se starozákonní smlouvy vyskytují, odhalují jejich jednotu. Adamova smlouva položila základy pro cíl Božího království a pro službu lidí k jeho dosažení. Noemova smlouva zajistila stabilitu přírody coby oblasti, ve které bude mít neustále selhávající lidstvo příležitost dosáhnout cíle Božího království. Abrahamova smlouva ustanovila Izrael jakožto etnickou skupinu, která jednou přivede zbytek lidstva k cíli Božího království. Mojžíšova smlouva ukázala zákon, který tento národ povede k cíli království. Davidova smlouva přinesla permanentní dynastii, která všechny dále povede k témuž cíli. A konečně Nová Smlouva trvale napraví selhání lidstva a cíl Božího království přivede k naplnění. Tyto logické implikace mezi starozákonními smlouvami indikují, že jsou všechny v jednotě coby nástroje administrace Božího království.

Když jsme viděli, jak starozákonní smlouvy slouží jednomu cíli Božího království, můžeme se podívat na jejich organickou jednotu ve smyslu jejich autority.

Trvalá autorita

Když si všímáme, jak doby dřívějších smluv ovlivňují struktury pozdějších období, uvidíme zřetelně, že autorita dřívějších smluv vždy přesahuje do pozdějších. Je bezpočet způsobů, jak prokázat, že je to pravda; pro jednoduchost si to ukážeme na dvou směrech: zaprvé, trvalou autoritu smluv před Mojžíšem; a zadruhé trvalou autoritu smlouvy s Mojžíšem.

Když vidíme, jak Mojžíš přistupoval ke smlouvám uzavřeným před ním, nemáme důvod pochybovat, že je považoval za autoritativní i ve svých dnech. Uvažme knihu Genesis, kde Mojžíš psal o smlouvě s Adamem, Noemem a Abrahamem. Tyto tři smlouvy byly uzavřeny mnohem dříve, než Mojžíš žil, ale on o nich psal v Genesis proto, aby připomenul jejich autoritu pro Izraelity žijící v jeho době. Mojžíš nevěřil, že dřívější smlouvy s Adamem, Noemem či Abrahamem byly nahrazeny nebo anulovány. Psal o nich v Genesis protože věřil, že mají autoritu nad životy Izraelitů, žijících ve smlouvě zákona, uzavřené na Sinaji. Dřívější smlouvy měly pořad autoritu vést lidi žijící i v pozdější době, za Mojžíše.

Na druhém místě, když uvážíme samotnou smlouvu s Mojžíšem, je také zřejmé, že její autorita trvá i po Mojžíšovi. Například si poslechněme, jak Šalomoun o smlouvě

s Davidem i Mojžíšem jedním dechem v 2 Paralipomenon 6:16.

Nyní, Hospodine, Bože Izraele, zachovej svému otroku, mému otci Davidovi, to, co mu řekl: Nebude ti vyhlazen přede mnou ten, kdo by seděl na izraelském trůnu, pokud ovšem tvoji synové budou dbát na svoji cestu a chodit podle mého zákona tak, jak jsi chodil přede mnou ty (2 Paralipomenon 6:16).

V této pasáži Šalomoun odkazuje nejprve na smlouvu s Davidem, když říká, že Davidovi „Nebude vyhlazen přede mnou ten, kdo by seděl na izraelském trůnu.“ Ale povšimněme si, jak plynule Šalomoun přejde k Mojžíšově smlouvě. Dodává, že Davidovi synové budou vládnout, „Pokud ovšem budou dbát na svoji cestu a chodit podle mého zákona.“ Šalomounova slova zde demonstrují, že Zákon Mojžíšův zůstal pro Boží lid autoritativním i poté, co byla uzavřena smlouva s Davidem.

Za okamžik doplníme k tomu, co jsme právě viděli, jistá upřesnění, nicméně tyto příklady indikují, že pozdější starozákonní smlouvy nikterak nesnižovaly autoritu toho, co Bůh zjevil v dřívějších smlouvách. Právě naopak, teologické struktury dřívějších smluvních epoch měly autoritu přetrvávající i do pozdějších.

Rozšířená aplikace

Přesto, jak je důležité uvědomit si trvalost autority dřívějších smluv, musíme také vzít na vědomí, že rozšíření teologie dřívějších smluv do pozdějších dob vždy vyžadovalo pečlivou aplikaci. Principy ranějších epoch musely být aplikovány způsobem odpovídajícím pozdější době.

Uvažujme o tom takto. Každý rodič ví, že když dáváme nějaké pokyny, musejí být tyto pokyny úměrné jejich věku a zralosti. Například většina z nás řekne čtyřletému dítěti: „Nedotýkej se sporáku.“ Ale představme si, že jednoho rána požádáte svou osmnáctiletou dceru, aby vám udělala snídani, a ona odpoví: „To nemohu. Říkal jsi mi, ať se nedotýkám sporáku.“ Co my na to? Asi řekneme něco jako: „Už ti nejsou čtyři roky. Už můžeš sahat na sporák.“ Ale dejme tomu, že je neopatrná a spálí se. Pak řekneme: „Proč nejsi opatrnější? Vždyť jsem ti říkal, že sporáky jsou nebezpečné.“ A ona zaprotestuje: „Nikdy jsi mi neřekl, že sporáky jsou nebezpečné.“ Jak na tohle odpovíme? Můžeme právem říct: „Varoval jsem tě, že sporáky jsou nebezpečné pokaždé, když jsem ti řekl, ať se jich nedotýkáš.“ A když tohle říkáte své dceři, sdělujete jí tím dvě podstatné věci. Na jednu stranu nechcete, aby se svých jednáním vrátila na úroveň čtyřletého dítěte, ale na druhou stranu také nechcete, aby zapoměla na lekce, které jste jí v jejich čtyřech letech vštěpovali.

Podobně Bůh jednal se svým lidem napříč Starým Zákonem jako s dospívajícími dětmi. A z toho důvodu si Boží lid měl pamatovat dvě věci. Zaprvé neměli se vracet ke starému životu, jako kdyby žili ve smlouvě dřívějšího věku. Kdyby to dělali, odmítali by tím nedávnější, plnější zjevení od Boha. Ale zadruhé, Boží lid v pozdějších obdobích nikdy neměl zapomenout na moudrost, které Bůh vyučoval v dřívějších dobách. Měli aplikovat teologii dřívějších epoch způsobem, který počítal s novým Božím zjevením skutkem i slovem. Například Noemova smlouva stavěla na teologii smlouvy základů

s Adamem, ale principy této první smlouvy bylo nutno přizpůsobit, aby odpovídaly důrazům na stabilitu přírody za Noemových dnů, kdy se národy znovu rozrůstaly po světě.

Abrahamova smlouva počítala se základními principy Adamových dnů i se stabilitou přírody Noemovy doby. A přesto Bůh v době Abrahamově zúžil smluvní záběr primárně na Izrael coby svůj vyvolený lid. A proto měly být univerzální teologické struktury dřívějších smluv aplikovány na patriarchy Izraele způsobem vhodným pro ně coby vyvolený lid. Například příkaz rozmnožovat se a panovat nad zemí, daný Adamovi, měl aplikaci konkrétně pro Izrael, který se měl početně rozmáhat a a panovat nad Zemí Zaslíbenou. Zaslíbení přírodní stability se aplikovalo na patriarchy Izraele tak, že se mohli těšit z požehnaní, které jim příroda v Zemi Zaslíbené přinášela.

Mojžíšova smlouva zákona sahala zpátky až k Adamovým základům, Noemově stabilitě a Abrahamovým zaslíbením, ale Mojžíš tyto ranější teologické struktury velmi pečlivě aplikoval na Izraelity, žijící v jeho dnech. Politika dřívějších smluv měla být viděna ve světle konkrétních nařízení pro bohoslužbu a společenský život, zjevených v Božím zákoně na Sinaji.

Davidova smlouva království stavěla na Adamových základech, Noemově stabilitě, Abrahamových zaslíbeních a Mojžíšově zákoně. Ale jakmile byla Davidova dynastie založena, všechny tyto předchozí teologické struktury měly být nazírány ve světle centrality Davidova království, Jeruzaléma a jeho chrámu.

Celou věc můžeme shrnout takto. V celém vývoji epoch Starého Zákonu otázka nikdy nezněla *zda* se teologické perspektivy ranějších smluv daly aplikovat do pozdějších období, nýbrž *jak* se aplikovaly. Zodpovědět tuto otázku je neustálý úkol diachronního přístupu k epochám Starého Zákonu.

Když jsme viděli, jak se starozákonní teologie vyvíjela od jednoho smluvního věku k druhému, můžeme přistoupit ke třetímu hlavnímu tématu: jak bibličtí teologové sledovali, kudy se ubíral vývoj konkrétních témat ve starozákonní historii.

TEMATICKÝ VÝVOJ

Říkali jsme si o jedné možné strategii, jak někomu napsat dopis o událostech minulého roku, spočívající ve vyličení mnoha faktorů najednou a v rozdělení roku do jednotlivých období. Tento přístup odpovídá způsobu, jakým bibličtí teologové studují vývoj epoch ve Starém Zákoně. Jiný způsob, jak zaznamenat tentýž rok by spočíval ve vyličení konkrétních životních oblastí, jako je rodina, církve, duchovní život, a popsat, jak se tyto oblasti vyvíjely během celého roku. Odstavce takového dopisu by mohly začínat nějak takto: „Tohle se loni stalo mé rodině.“ „Toto se událo v církvi minulého roku.“ „Takto jsem před rokem prožíval svůj duchovní růst.“

Podobně i vývoj starozákonní teologie lze popsat podle konkrétních témat. Abychom si představili, jak tento přístup funguje, prozkoumáme ho ze dvou stran. Zaprvé, uvidíme, jak bibličtí teologové nakládali s tradičními tématy ze systematické teologie. A zadruhé se zastavíme u speciální záležitosti, kterou je biblická typologie. Začneme způsobem, jakým systematická teologie formovala témata, která zajímají

biblické teology.

TRADIČNÍ TÉMATA

Vývoj témat tradiční systematické teologie vyústil v docela ustálenou sadu oblastí zájmu. Systematikové se především vyjadřují k vlastní teologii, k nauce o Bohu. Poté obrazejí pozornost k antropologii, doktríně o člověku, a soustředí se především na potřebu spásy, vlastní všem lidem. Následuje soteriologie, doktrína o spáse. Potom přichází eklesiologie, nauka, ve které se dostává pozornosti církvi, a konečně eschatologie, doktrína posledních věcí.

Čas od času i bibliční teologové sumarizují teologii Starého Zákonu podle těchto základních kategorií. Je tomu tak přinejmenším ze dvou důvodů. Na jednu stranu tradiční systematická teologie má velmi dlouhou historii a byl biblickým teologům velmi užitečná. Výsledky systematické teologie jsou natolik kladné, že v nich bibliční teologové nacházejí výraznou pomoc. Dobrá systematická teologie vždy usilovala být důsledně biblická, a pokud se jí to daří, má biblické teologii co nabídnout. Jakkoliv systematická teologie potřebuje stimulaci od biblické teologie, biblická teologie na oplátku potřebuje bohaté dědictví a stabilitu systematiky.

Na druhou stranu témata systematické teologie byla často adoptována v diachronní biblické teologii, protože mnoho evangelikálů věřilo, že smysl biblické teologie je poskytovat informace systematické. V první lekci tohoto cyklu jsme viděli, že velmi vlivní teologové jako Charles Hodge, Benjamin B. Warfield a Geerhardus Vos, navzdory svým odlišnostem, všichni považovali biblickou teologii za způsob, který přináší Písmo, aby se o ně opírala systematická teologie. Výsledkem je, že biblická teologie není vnímána jako konec sám o sobě, ale jako prostředek pro rozvoj systematické teologie, která je věrná Písmu.

Z těchto i dalších důvodů je pro biblické teology prakticky nemožné odpoutat se od systematické teologie, když zkoumají vývoj konkrétních témat ve Starém Zákoně. A i když předloží nové objevy, vzešlé z jejich studia Písma, systematická teologie vede jejich debaty významným způsobem. Bibliční teologové zkoumají Starý Zákon v kategoriích vlastní teologie, antropologie, soteriologie, eklesiologie a eschatologie. Ale když se bibliční teologové zabývají diachronním vývojem, kladou si tuto typickou otázku: Jak se tato doktrína vyvinula či jak uzrála během historie teologických změn ve Starém Zákoně?

Biblický teolog může zkoumat například vlastní teologii, doktrínu o Bohu. Avšak biblický teolog se namísto soustředění na věčnou Trojici jako v tradiční systematické zaměří na výrazné zjevení o Bohu slovem i skutkem v různých fázích Starého Zákonu, a přitom vždy dbá, aby se nedostal do rozporu s pozdějším zjevením, ale také aby pozdější zjevení nevčítal do dřívějších období. Biblický teolog se může ptát třeba: „Co Bůh o sobě zjevil v době Adamově?“ „Co o sobě zjevil v době, kdy žil Noe?“ „Jaká byla Mojžíšova doktrína o Bohu?“ a tak dále. Jak Bůh jednal a mluvil v průběhu dějin, zjevoval o sobě stále více. Proto se doktrína o Bohu ve starozákonní historii vyvíjela určitým směrem.

Podobným způsobem bibliční teologové také sledují vývoj aspektů antropologie, soteriologie, eklesiologie a eschatologie v průběhu Starého Zákonu. Jak se vyvíjel pohled Starého Zákonu na stav lidstva? Jak ukazoval cestu spásy krok za krokem? Jak Starý

Zákona nakládal s tématem Božího lidu v různých obdobích? Jak se postupně vyvíjel jeho pohled na poslední dny?

Když se bibliční teologové zaměřují na kterékoliv z těchto tradičních témat, často objevují nové pohledy, které tradiční systematika dosud přehlížela. Někdy dokonce našli způsoby, jakými by biblická teologie měla systematiku opravit.

Když rozumíme vztahu tematického vývoje k systematické teologii, můžeme přikročit k druhému aspektu tematického vývoje ve Starém Zákoně. Zde máme na mysli speciální diachronní záležitost často nazývanou „biblická typologie“.

TYPLOGIE

Když křesťanští pastoři a učitelé říkají o tom či onom, že je to typ něčeho jiného, obvykle odkazují na aspekty Starého Zákona coby na typy Krista nebo jiných stránek křesťanské víry. A často se divíme: „Jak přišli na to, že tohle je typologie?“ „Jak ospravedlní něco takového?“ A když jsme u toho, můžeme se rovnou zeptat: „Co je to vlastně typ?“ Kolem biblické typologie je tolik tolik zmatků a nepochopení, že není divu, že vznášíme podobné otázky.

Při zkoumání typologie ve Starém Zákoně se dotkneme tří různých věcí. Zprvč budeme definovat, co rozumíme pojmem biblická typologie; zadruhé se podíváme na pět důležitých rysů typologie; a zatřetí prozkoumáme proces identifikace typologie. Nejprve se zastavme u definice biblické typologie.

Definice

Pojem „typologie“ bývá různě používán i v jiných disciplínách, jako jsou věda či studium literatury. Nás však v této lekci zajímá idea typologie v biblické teologii. Ve velmi širokém významu aplikuje biblická teologie termín typologie na jakýkoliv diachronický vývoj témat ve Starém Zákoně. Jakákoliv historická stádia nějakého tématu tvoří typologii v tomto obecném smyslu slova. Příležitostně mohou bibliční teologové hovořit o typologii doktríny o Bohu nebo o typologii uctívání a prostě tím myslí, že takto se tato témata v Bibli rozvíjejí. Většinou však moderní bibliční teologové používají termín typologie v mnohem užším smyslu. Tento speciální význam můžeme shrnout takto:

Biblická typologie je studium diachronního vývoje mezi teologickými strukturami úzce spjatými s významnými osobami, institucemi a událostmi v Písmu.

Jednoduchým jazykem se dá říct, že typologie je studium typů. Slovo „typ“ je odvozeno z řeckého slova *typos*, které se v Novém Zákoně vyskytuje patnáctkrát. Ve třech důležitých pasážích označují novozákonní autoři konkrétní teologické struktury Starého Zákona za „typy“ jiných teologických struktur v novozákonní víře.

Například poslechněme si, co apoštol Pavel řekl o Adamovi v Římanům 5:14.

Přesto smrt vládla od Adama až po Mojžíše i nad těmi, kdo nezhřšili podobným přestoupením jako Adam; ten je předobrazem toho budoucího. (Římanům 5:14).

Všimněme si zde, že Pavel tvrdí, že Adam byl „předobrazem toho budoucího“. Řecký výraz, přeložený jako „předobraz“, je *typos*. Z širšího kontextu víme, že „ten budoucí“ je Kristus. Takže v tomto případě si Pavel všímá, že Adam je typem Krista. V 1 Petrově 3:20–21 je novozákonní protějšek starozákonního typu označen jako „antityp“. Čteme tam tato slova:

Ve dnech Noemových... osm duší bylo zachráněno skrze vodu. Naplnění tohoto předobrazu – křest – i vás nyní zachraňuje (1 Petrův 3:20–21).

V této pasáži je řecký výraz přeložený jako „naplnění“ *antítypos* neboli „antityp“. Takže v tomto případě je křesťanský křest předkládán jako novozákonní protějšek Noemovy potopy. V Koloským 2:17 apoštol Pavel promluvil o starozákonním ceremoniálním zákoně s výraznou variací terminologie.

To všechno je stín budoucích věcí, ale skutečnost je Kristus (Koloským 2:17).

Zde Pavel mluví o Mojžíšově ceremoniálním zákonu jako o „stínu“ (v řečtině *skiá*) a o „budoucích věcech“ jako o „skutečnostech“, jíž „je Kristus“. Podobným způsobem autor Židům také hovoří o typech jako o stínech a antitypech jako o skutečnostech.

Nicméně nejčastěji novozákonní autoři žádnou speciální terminologii nepoužívali, když zmiňovali biblické typologie. Jednoduše spojili konkrétní starozákonní a novozákonní prvky k sobě. Například si poslechněme, jak Ježíš mluví o typologickém spojení mezi Mojžíšovým bronzovým hadem a sebou samým v Janovi 3:14–15.

A jako Mojžíš vyvýšil hada v pustině, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný. (Jan 3:14–15).

V této pasáži Ježíš srovnává bronzového hada a své vlastní ukřižování bez jakékoliv speciální terminologie. Přesto můžeme vidět, že had je typ ukřižování a že ukřižování je antityp hada.

S touto základní představou o typologii nyní můžeme postoupit k několika specifickým rysům typologie, které bibliční teologové obvykle rozeznávají.

Rysy

Pro naše účely budeme věnovat pozornost pěti okruhům. Zaprvé uvidíme, jak typologie slouží coby řečnická figura. Zadruhé se zaměříme na rozmanitost prvků v biblických typologiích. Zatřetí si všimneme, že typologie srovnávají teologické struktury. Začtvrté nahlédneme, jak typologie reprezentují teologický vývoj. A zapáté

obrátime pozornost k sériovému charakteru mnoha typologií v Bibli. Nejprve uvažme, jak typologie fungují coby řečnické figury.

Na úrovni lingvistiky pomáhá vidět typologické formulace v Písmu jako zvláštní řečnické figury, nebo přesněji řečeno, srovnání. Figury srovnání jsou nepřímé způsoby popisu věcí přirovnáním k něčemu jinému, stejně jako to děláme s metaforami, přirovnáními, analogiemi a podobně. Základnímu mechanismu typologie v Bibli porozumíme, když ho budeme považovat za řečnickou figuru srovnání.

Každá řečnická figura srovnání operuje se třemi prvky: obraz, ke kterému je hlavní téma přirovnáváno; téma, které je naším hlavním zájmem; a bod srovnání mezi nimi. Například vezměme si prosté přirovnání „Ten mrakodrap je vysoký jako hora.“ V této větě je obrazem „hora“. Je to předmět, k němuž je přirovnáváno téma našeho hlavního zájmu. Hlavní téma našeho zájmu je „ten mrakodrap“, budova, na kterou se díváme. A explicitní bod srovnání je ten, že oba předměty jsou „vysoké“.

Když používáme figury srovnání, ne vždycky musíme vyjádřit všechny tři prvky explicitně. Ale obraz, téma a jeden či více bodů srovnání jsou přinejmenším implicitně obsaženy, pokud má jakákoliv figura srovnání účinkovat. Tyto tři prvky se explicitně či implicitně vyskytují i v biblické typologii. Zaprvé, „typ“ slouží jako obraz, přirovnávaný k hlavnímu předmětu našeho zájmu. Zadruhé, „antityp“ je téma, předmět, ke kterému je typ přirovnáván. A zatřetí, typ a antityp jsou navzájem spojeny jedním nebo více body srovnání.

Například si vzpomeneme, že v Římanům 5:14 apoštol Pavel říká, že Adam byl „předobraz, typ toho budoucího“ čili Krista. Takže v tomto případě Adam je obraz neboli typ, který je přirovnáván ke Kristu, a Kristus je téma neboli antityp. Body srovnání mezi Adamem a Kristem jsou objasněny širším kontextem Římanům 5. Adam je typem Krista, protože jak skutky Adamovy, tak i skutky Kristovy mají dalekosáhlé důsledky pro lidi, kteří jsou s nimi identifikováni. Na jednu stranu všichni identifikováni s Adamem propadli smrti. Na druhou stranu všichni identifikováni s Kristem obdrželi věčný život.

Druhý rys biblické typologie je ten, že srovnávané prvky bývají docela rozmanité. Srovnávají se různé druhy věcí. Je mnoho způsobů, jak klasifikovat prvky, které slouží jako typy a antitypy, ale je užitečné uvažovat o nich ve třech základních skupinách. Typy a antitypy mohou být významné osoby, instituce nebo události. Osobou rozumíme postavu, která se vyskytuje v Písmu, jako významné lidské bytosti, duchovní tvorové, Bůh a vzácně i jiné oblasti stvoření, pokud jsou personifikovány. Institucemi myslíme trvalé historické reality jako významná území nebo místa trvalého významu, rituály, organizace, důležité budovy a podobně. A událostmi rozumíme jednoduše významné historické výskyty, věci, které se přihodily. Typy a antitypy jsou tvořeny všemi možnými kombinacemi těchto tří prvků.

Příklady Novozákonní typologie, které jsme si uváděli, reflektují něco z této rozmanitosti. Pavlova typologie mezi Adamem a Kristem v Římanům 5:14 přirovnávala jednu významnou osobu ke druhé významné osobě. V 1 Petrově 3:21 Petr přirovnal událost Noemovy potopy k instituci křesťanského křtu. V Janovi 3:14 Ježíš přirovnal událost Mojžíšova vyvýšení hada k události svého vlastního ukřižování. Další kombinace se objevují na různých místech v Písmu. V každém případě typologie srovnávají významné osoby, instituce a události.

Na třetím místě typologie v Bibli vždy srovnávají teologické struktury úzce sjpaté se svými prvky. Je nešťastné, když evangelikální bibličtí teologové, přestože to myslí

dobře, se nechají natolik pohltnout typologií, že nacházejí typy a antitypy takřka pokaždé, když v Písmu narazí na jakoukoliv podobnost mezi dvěma věcmi. Avšak jejich srovnání často obsahuje nahodilé prvky, nikoliv podstatnou teologickou spojitost.

Například to, že Abraham měl dvě ruce, neznamená, že bychom ho měli považovat za typ pozdějších biblických postav, které taky měly dvě ruce. Skutečnost, že lidé ve Starém Zákoně si oblékali róby více než jednou, ještě neznamená, že si všichni jsou navzájem typy a antitypy. Tento druh srovnání postihuje sotva něco víc než jen historickou nahodilost.

Seriózně uchopené typologie se nerozptylují takovými bezvýznamnostmi, ale namísto toho se skládají ze srovnání významných teologických struktur, navázaných na jejich prvky. Prvky typologií, tedy osoby, instituce a události, nestojí ve svých typologiích osamoceny. Slouží jako synekdochy, záměny části za celek, v úzkém spojení s teologickými idejemi. Když bibličtí autoři zmiňují konkrétní osoby, instituce či události jako prvky typologie, mají na mysli širší teologické struktury, než jen prvky, kterými jsou reprezentovány.

Například si znovu vezměme Pavlův příklad Adama a Krista v Římanům 5:14. Pavel nevyvozoval srovnání ze skutečnosti, že oba muži měli vlasy. Neupozorňoval na to, že oba měli dvě oči a dvě uši. Místo toho Pavel zmiňoval tuto typologii proto, že srovnával teologický význam Adama a Krista. Pavlovo srovnání vycházelo ze zjištění, že oba muži měli obrovský vliv na stav lidí s nimi identifikovaných.

Totéž platí o Petrově typologii mezi Noemovou potopou a křesťanským křtem v 1 Petrově 3:20–21. Širší kontext Petrova listu ukazuje, že Petrovi záleželo na teologickém významu potopy: Noe byl zachráněn z Božího soudu nad starým světem do nového světa Bohem požehnaného. A ovšem, křesťanský křest je spojen s podobnou vírou, protože symbolizuje náš přechod ze světa, propadlého zkáze, do nového stvoření v Kristu. Na této rovině Petr srovnával vody Noemovy potopy s vodou křtu.

Čtvrtý rys biblické typologie spočívá v tom, že vždy reflektuje diachronní vývoj. Biblické typy a antitypy vždy patří do různých historických období, takže odrážejí diachronní teologický vývoj mezi těmito dobami. Z toho důvodu typologie i se všemi figurami srovnání zahrnují nejen podobnosti, ale i rozdíly mezi svými prvky. Na jednu stranu vidíme podobnosti. Určité osoby, instituce a události jsou typy pozdějších osob, institucí a událostí, protože jejich teologický význam je podobný. Ale na druhou stranu jsou tyto srovnávané prvky také navzájem odlišné; nejsou nikdy zcela totožné. Jak běžel čas, mezi typem a antitypem přišlo i nové zjevení, a to znamenalo vývoj teologického významu.

Připomeňme si znovu Pavlovu typologii v Římanům 5:14, kde typ je Adam a antityp Kristus. Jak jsme viděli, Adam je teologicky podobný Kristu tím, že oba měli dalekosáhlé důsledky toho, jak Bůh nahlíží na ty, kdo jsou s nimi identifikováni. Ale musíme si také všimnout, že Pavel zdůraznil velice důležitý rozdíl mezi nimi, způsobený diachronním vývojem. Poslechněme si, co říká v Římanům 5:15:

Avšak s darem milosti tomu není tak jako s proviněním. Jestliže proviněním jednoho člověka mnozí zemřeli, mnohem více se na mnohé rozhojnila Boží milost a dar spravedlnosti v milosti toho jednoho člověka, Ježíše Krista. (Římanům 5:15).

Všimněme si, že Pavel nejen poukázal na podobnosti mezi Adamem a Kristem. Také upozornil na závažný rozdíl mezi nimi. Adam žil v nejranější epoše biblické historie a jeho čin neposlušnosti vpustil do lidských dějin hřích a smrt. Kristus žil naopak v poslední fázi biblické historie, kdy se měl uskutečnit Boží záměr vykoupení. Výsledkem je, že Kristova poslušnost přinesla věčný život. Rozdíl mezi Adamem a Kristem je pro Pavlovu typologii stejně vitální jako jejich podobnosti. A totéž platí pro všechny typologie.

Další rys typologie je ten, že se často vyskytují v sériích. Nemusejí být založeny jen na jednom typu a jednom antitypu, mohou zahrnovat sérii tří i více prvků. Například uvažme sériovou typologii bohoslužby ve Starém Zákoně. Obecně vzato, můžeme říct, že uctívání lidskými bytostmi na Zemi v každém stádiu imituje a odráží andělské uctívání Boha v nebi. Ale praxe uctívání na zemi se historicky vyvíjela a tento vývoj vytvořil sérii typologií. Na prvním místě uctívání začalo za dnů Adama a Evy, když je Bůh umístil do své svaté zahrady. Poslechněme si, co o tom říká Genesis 2:15:

Hospodin Bůh vzal člověka a umístil ho v zahradě v Edenu, aby ji obdělával a střežil. (Genesis 2:15).

Jazyk, použitý zde k popisu Adamovy a Eviny práce v zahradě, je neobvyklý. Vyskytuje se i jinde v Pentateuchu, na místech jako Numeri 3:7–8 a 8:26, kde Mojžíš popisuje službu Levitů ve stánku setkávání. Mojžíšův slovník formální bohoslužby, použitý na popis Adama a Evy v zahradě, indikuje, že Mojžíš viděl typologické spojení mezi Zahradou Eden a stánkem setkávání. Tato typologie je podepřena skutečností, že architektura stánku i dekorace stánku reflektovaly rajskou Zahradu Eden.

Způsob, jakým Mojžíš vylíčil aktivity Adama a Evy v Zahradě Edenu, ukazuje, že teologická struktura uctívání má svůj počátek v Zahradě Eden. Když byli lidé vyhnáni ze zahrady, v uctívání nastal diachronní vývoj. Jak ukazují příklady Ábela, Šéty, Noema a Abrahama, Bůh volal svůj lid k tomu, aby ho uctívali mimo zahradu stavbou oltářů na různých místech.

Později, když Bůh vyvedl Izrael z Egypta a uzavřel s nimi smlouvu na Sinaji, došlo k dalšímu významnému diachronnímu vývoji. Izraelovo uctívání se centralizovalo ve stánku setkávání kolem archy úmluvy, Boží královské podnože na zemi. Poté, co se Izrael usadil v Zemi Zaslíbené, ukázal se další diachronní vývoj. Bůh povolal svůj lid k přesunu archy úmluvy i uctívání do permanentní budovy chrámu v Jeruzalémě.

A nakonec, když Babyloňané zbořili Šalomounův chrám v Jeruzalémě, prorok Ezechiel oznámil ohledně uctívání nové zjevení. Předpovídal, že až bude obnoveno Davidovo království, že v obnoveném Jeruzalémě bude zbudován ještě velkolepější chrám. Není proto překvapivé, že v Zerubábelových dnech proroci Ageus a Zacharjáš trvali na tom, že ti, kdo se vrátili do Země Zaslíbené, mají vystavět nový chrám k uctívání Hospodina.

A tak vidíme sériovou typologii různých teologických struktur uctívání, počínaje Zahradou Eden přes rané oltáře před Mojžíšem, k Mojžíšově stánku a Šalomounově chrámu až po Zerubábelův chrám. Ve Starém Zákoně Bůh se opakovaně vyjadřoval k důležitým teologickým otázkám, spojeným s významnými osobami, institucemi a událostmi. A tato opakovaná pozornost, věnovaná těmto záležitostem, mnohdy formovala sériové typologie.

Když jsme se podívali na pět důležitých rysů typologie v Písmu, mohli bychom přistoupit k třetí otázce: jak identifikovat typologii ve Starém Zákoně. Jakých procedur bychom se při zkoumání vývoje konkrétních teologických struktur, spojených se starozákonními osobami, institucemi a událostmi, měli držet?

Identifikace

Odpovíme na to dvěma hlavními pohledy na typologii. Zaprvé, typologie vnímána jako *anticipace*, pohled dopředu. A zadruhé, typologie viděna jako *reflexe*, pohled nazpět. Nejprve se podívejme na typologii jako na *anticipaci*. Když uvažujeme o typologii jako o *anticipaci*, máme na mysli přesvědčení, že když se ve starozákonní historii objevují typy, mají za cíl ukazovat k budoucím antitypům. Napříč celými dějinami církve převážná většina interpretů viděla typologii Písma právě takto. Podle tohoto pohledu Bůh ve své svrchovanosti umístil významné osoby, instituce a události do historie se záměrem ukázat lidem, žijícím v jejich době, co nastane v budoucnosti. Tento tradiční pohled charakterizoval většinový křesťanský přístup k typologii včetně raných dekád evangelikální biblické teologie.

V nedávných časech mnoho biblických teologů tento tradiční anticipační pohled odmítlo ve prospěch postoje, často nazývaného „*intertextualita*“. *Intertextualita* považuje typologii za pouhý literární fenomén, způsob, jakým jeden biblický text nakládá s druhým, namísto považování typologií za historické skutečnosti, nastrojené Bohem k naznačení věcí na obzoru. Biblické typologie jsou zredukovány na způsoby, jakými pozdější biblický text zacházel s ranějšími pasážemi pro dosažení konkrétních teologických závěrů.

V kontrastu s těmito nedávnými tendencemi novozákonní autoři považují typologie za „*interaktuality*“. Jinými slovy, typy jsou historické reality, které skutečně, aktuálně anticipují budoucí historické reality jako své antitypy. Jak si vzpomínáme, v Římanům 5:14 Pavel nazval Adama „*předobrazem toho budoucího*“. Pavel psal o historickém Adamovi jako o předobrazu Krista, nikoliv jen o textu z Genesis. Podobným způsobem v Koloským 2:17 Pavel identifikoval typ starozákonního ceremoniálního zákona jako „*stín budoucích věcí*“. Svou metaforou stínu říká, že obřady ve Starém Zákoně vyplývají ze skutečností v Kristu, které vrhají stín na historické skutečnosti v minulosti. Ve šlépějích novozákonních svědků bychom měli souhlasit s tím, že Bůh ve své prozřetelnosti naaranžoval historii tak, že některé dřívější osoby, instituce a události anticipovaly nebo staly se předobrazem pozdějších osob, institucí a událostí.

Jedna otázka z tohoto anticipačního pojetí typů často vyvstává: Dokázali lidé, žijící ve Starém Zákoně, rozumět budoucnosti, ke které ukazovaly typy jejich doby? Byly si postavy a pisatelé starozákonních dob vědomi, jaké antitypy mají vyhlížet na obzoru, pouhým pohledem na typy své doby?

V určitém smyslu bychom měli odpovědět „*ano*“. Na prvním místě nemůžeme vyloučit možnost, že čas od času Bůh dal lidem konkrétní speciální zjevení, které jim takové poznání budoucnosti umožnilo. Například někteří proroci a jiní vůdci ve Starém Zákoně mohli do určité míry vidět, jak typy anticipují budoucí antitypy.

Na druhém místě někdy lidé žijící v době typů mohli anticipovat budoucí antitypy běžnějšími způsoby. Docela často byly typy ve Starém Zákoně spojeny s teologickými

strukturami, jejichž budoucí vývoj Bůh již byl zjevil. Tím je řečeno, že Bůh naznačil způsob, jakým se určité teologické struktury posunou vstříc většímu cíli. Pokud byly ranější typy spojeny s těmito předvídanými budoucími skutečnostmi, prozrazovaly, jaký druh budoucích antitypů lze očekávat.

Například jsem již v tomto cyklu zmínil, že v Genesis 1:28 Bůh zjevil konečný cíl Země Adamovi a Evě, když jim přikázal, aby rozšířili ráj Zahrady Edenu po celé zemi dvojím procesem rozmnožování a panováním nad zemí. Od samého začátku Bůh zjevil, že přikázal svému obrazu proměnit celý svět v úžasné, svaté místo, jako byl Eden. Adam a Eva chápali, že zázrak zahrady Eden byl sám o sobě typ, anticipace toho, co jednou bude pravda o celém světě.

V Genesis 15:18 Bůh vymezil Abrahamovi Zemi Zaslíbenou řekami, které ji ztotožňovaly se zemí Eden. Takže když Abraham procházel svou Zaslíbenou Zemí, věděl, že jeho země není cíl sám o sobě, ale počátečním bodem, odkud jeho potomci rozšíří Boží požehnání do celého světa. To je důvod, proč Pavel dochází k tomuto závěru v Římanům 4:13:

Skrze spravedlnost z víry se Abrahamovi a jeho potomstvu dostalo zaslíbení, že bude dědicem světa (Římanům 4:13).

Země, zaslíbená Abrahamovi, byla výchozím bodem pro Izraelovo šíření Božího požehnání do konců země. V tomto smyslu, podobně jako Zahrada Eden, i Země Zaslíbená, daná Abrahamovi, byla rovněž typem, který anticipoval, jak bude jednoho dne vypadat celý svět.

Navíc hranice Země Zaslíbené, zmíněné v Genesis 15:18, byly hranice, kterých o generace později skutečně dosáhlo Davidovo království. Davidovi patřila celá země, kdysi zaslíbená Abrahamovi. Odtud měli Davidovi věrní potomci usilovat rozšířit Boží požehnání k ostatním národům. Takže v tomto smyslu nastolení Davidova trůnu nad tímto územím také anticipovalo, co se jednou stane s celým světem. Poslechněme, jak žalm 72:11, 17 anticipuje vládu budoucího Syna Davidova:

Budou se mu klanět všichni králové, všechny národy mu budou sloužit... Jeho jméno bude trvat navěky; jeho jméno poroste, dokud bude slunce, budou si jím žehnat, všechny národy je budou blahoslavít. (Žalm 72:11, 17).

A tak vidíme, že jako Adam s Evou měli rozšířit svůj vliv z Edenu až do konců země, jako Abraham dostal Zemi Zaslíbenou, aby rozšířil Boží požehnání do všech koutů světa, i dům Davidův obdržel Zemi Zaslíbenou proto, aby rozšířil Boží vládu a požehnání do všech končin země.

Co Bůh vykonal v každém z těchto stádií, anticipovalo, co nastane v budoucnu. Jeho lid mohl do jisté míry anticipovat typologický význam vlastních zkušeností a to, jak ukazovaly k větším antitypům v budoucnosti. Lidé starého Zákona, kteří rozuměli Božím záměrům, dokázali v mnoha případech vidět určité osoby, instituce a události jakožto typy, nastiňující věci, které měly teprve přijít. Jejich porozumění bylo jistě omezené, nicméně mohli chápat mnoho aspektů způsobů, jakými typy jejich dnů anticipovaly budoucnost.

Přestože je to pravda, je také důležité si uvědomit, že v mnoha jiných případech je pochopení typů a antitypů ani ne tak otázka anticipace, jako spíše reflexe. Identifikovat, jak většina typů směřovala ke svým antitypům, zahrnuje reflexi z úhlu pohledu pozdějších dob na dřívější osoby, instituce a události.

Uvažme takovouto analogii. Představme si, že v dlani držíme žalud a zajímá nás, jak bude vypadat, až vyrostе ve zralý strom. Vzrostlý dub vypadá docela jinak než žalud. Takže, když pomíneme nadpřirozenou schopnost předvídat budoucnost, není snadné vědět mnoho o tom, jak bude žalud vypadat jako vzrostlý strom.

Situace, v jaké se nacházeli lidé Starého Zákonu, je velice podobná. Typy se často od svých antitypů odlišují natolik, že anticipovat jejich vývoj dopředu je prakticky nemožné. Například přestože Petr ztotožnil Noemovu potopu s typem křesťanského křtu, kdo by si v Noemových dnech dokázal představit, že celosvětová potopa anticipuje pokřtění jednotlivců v Kristu? Pro Izraelity v Mojžíšových dnech bylo prakticky nemožné poznat, že bronzový had je předobrazem Kristova ukřižování. Antitypy se od svých typů liší do takové míry, že bez nadpřirozeného zjevení je nemožné je předvídat.

Vraťme se k naší analogii ještě dále. Předpokládejme že kousek žaludu odkrojíme a provedeme podrobnou analýzu jeho DNA. Tím se o jeho skrytých vlastnostech dozvíme mnohem více. I přesto však DNA neurčuje každý rys zralého stromu, do jakého žalud jednou vyrostе. Můžeme se spolehnout, že to bude dub a ne jablň nebo hrušň. Ale nedokážeme vědět dopředu, jak bude vysoký, kolik bude mít větví, jak rozložitý bude jeho kořenový systém. Tyto rysy budou ovlivněny vnějšími vlivy, jako je počasí, vláha, výživa, světlo, choroby či parazité. Ty nejsou determinovány genetickým kódem.

A velmi podobně můžeme znát genetický kód neboli teologickou strukturu spojenou s významnými osobami, institucemi a událostmi, které v biblické historii slouží jako typy. Toto poznání nám může poskytnout určitá očekávání pozdějšího vývoje, nicméně přesný vývoj mezi typem a antitypem není tímto způsobem zcela předvídatelný. Nová zjevení od Boha často obrátily historii neočekávaným směrem. Ani s důkladným poznáním teologické struktury jakožto typu nedokážeme vždy předpovědět detaily jeho antitypu.

Namísto spoléhání na předpověď antitypu z jeho typu se při snaze o jejich pochopení musíme více spoléhat na proces reflexe. Podobně jako bibliční autoři musíme využít své vlastní historické situace a pohledem nazpět reflektovat, jak se dřívější osoby, instituce a události nakonec proměnily v pozdější antitypy.

Když se vrátím k naší analogii, pokud bychom měli hrst žaludů a zasadili je spolu s množstvím dalších, po mnoha letech bychom byli schopni porovnat DNA všech stromů v lese s původní analýzou DNA každého žaludu. Z této perspektivy budeme schopni určit, který dub vyrostl ze kterého žaludu. Podobně když známe teologické struktury pozdějších období v biblické historii, dokážeme identifikovat typy porovnáním jejich teologických struktur s teologickými strukturami pozdějších osob, institucí a událostí.

Jakožto křesťan Pavel rozuměl teologickým strukturám spojeným s Kristovou poslušností a dokázal vidět spojitost s podobnými teologickými strukturami spojenými s Adamovou neposlušností. Na základě toho hovořil o Adamovi jako o typu Krista. Petr rozuměl teologickým strukturám spojeným s vodou křtu a všiml si korelace s teologickými strukturami spojenými s vodou Noemovy potopy. Ježíš uchopil teologický význam svého vlastního ukřižování a položil je po bok podobného významu bronzového hada v Mojžíšových dnech. Takže i když typy skutečně anticipovaly své antitypy,

normálně dovedeme tyto anticipace identifikovat teprve poté, co se jejich antitypy objevily v historii.

Jakmile si osvojíme tento proces reflexe, nahlédneme, že identifikace typologií je důležitou součástí studia diachronního vývoje ve Starém Zákoně. Je samozřejmé, že kdykoliv Písmo identifikuje typologie, jsou normativní a nesmíme jim protirečít. Jenomže Písmo běžně nesleduje diachronní teologický vývoj zcela vyčerpávajícím způsobem. Když bibličtí teologové zkoumají teologii Starého Zákona v celé šíři, musí znát teologický význam osob, institucí a událostí z pozdějšího zjevení, a pak identifikovat jejich anticipace v ranějších obdobích. Tímto způsobem uvidí, jak se teologie Starého Zákona s průběhem času vyvíjela.

ZÁVĚR

V této lekci jsme zkoumali diachronní vývoj ve Starém Zákoně. Získali jsme základní orientaci ohledně diachronního či vývojového přístupu ke starozákonní teologii. Viděli jsme, jak starozákonní teologie postupuje v historických epochách či stádiích. A zkoumali jsme také vývoj konkrétních témat ve starozákonní teologii.

O diachronickém vývoji ve Starém Zákoně by se dalo říct ještě mnohem více. Nicméně pochopení látky, předložené v této lekci, poskytuje solidní základ pro další další zkoumání způsobů, jakými se teologie vyvíjela od prvních dnů Genesis až k posledním dnům Starého Zákona.

Dr. Richard L. Pratt, Jr. (Host) je spoluzakladatel a president Third Millennium Ministries. Působil jako profesor Starého Zákona v Reformed Theological Seminary po více než 20 let a byl vedoucím katedry Starého Zákona. Coby ordinovaný kazatel Dr. Pratt hojně cestuje, aby evangelizoval a vyučoval. Studoval na Westminster Theological Seminary; titul M.Div. získal na Union Theological Seminary; Th.D. má ze starozákonních studií na Harvard University. Dr. Pratt je General Editor NIV Spirit of the Reformation Study Bible a překladatel New Living Translation. Je také autorem mnoha článků a knih, včetně *Pray with Your Eyes Open, Every Thought Captive, Designed for Dignity, He Gave Us Stories, Commentary on 1 & 2 Chronicles* and *Commentary on 1 & 2 Corinthians*.
